

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ОСВІТА У ХХІ СТОЛІТТІ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Випуск 4

*Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції
“Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті:
Європейський вектор розвитку”,
м. Київ, МАУП, 23 травня 2012 р.*

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2013

Редакційна колегія:

Подолька А. М., д-р юрид. наук — головний редактор

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора

Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф. — заступник головного редактора

Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку / МАУП. — К.: ДП “Видав-
О-72 **ничий дім “Персонал”, 2010 —**

Вип. 4 : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: Європейський вектор розвитку”, м. Київ, МАУП, 23 трав. 2012 р. / редкол. : А. М. Подолька (голов. ред.), М. Ф. Головатий (заст. голов. ред.), Н. М. Чернуха (заст. голов. ред.), А. А. Ігнатченко (відп. ред.). — 2013. — 162 с. : іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику подано статті учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ ст.: Європейський вектор розвитку”, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — розвитку освіти в Україні. Статті охоплюють широкий діапазон наукових досліджень українських учених.

Для науковців, освітян, державних службовців, політиків, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком української освіти.

ББК 74.04(4УКР)я43

ЗМІСТ

М. Ф. Головатий

*Цивілізаційні та національні
вектори освітнього простору
України у сучасну добу*5

О. В. Баєва

*Психофізіологічне обґрунтування
використання інтерактивних
технологій у навчальному процесі
вищих навчальних закладів* 11

К. В. Корсак

*Проблеми ноотехнологій
у сучасному освітньому просторі:
концептуальні засади* 17

Н. М. Чернуха

*Інтеграційна складова
трансформаційних процесів
у освіті* 24

Г. О. Кільова

*Проблеми якості української
освіти в контексті
Болонського процесу* 29

А. Г. Андрущук

*Якість освіти:
психолінгвістичний аспект* 35

Є. А. Антонович

С. В. Прищенко

*Стратегія розвитку
інтегрованої навчальної
дисципліни “Дизайн реклами”
в умовах модернізації освіти
в Україні* 39

І. С. Бахов

*Інтеграційні процеси у сучасному
полікультурному освітньому
просторі* 46

В. А. Гапоненко

*Активні методи навчання
як пріоритет сучасної
гуманітарної освіти* 52

Н. І. Головка

*Щодо активізації пізнавальної
діяльності студентів
у вищій школі* 56

І. В. Журжа

*Освітня діяльність ЮНЕСКО
в Україні* 58

С. П. Касьянова

*Змінний характер цінностей
системи освіти постіндустріального
суспільства* 63

Є. І. Качмарський

*Вивчення проблем місцевого
самоврядування в Україні як
складова загальної професійної
підготовки у вищій школі* 67

В. М. Колпаков

*Підготовка топ-менеджерів
(стратегів) як проблема управління
в Україні* 70

І. М. Найдьонов

*Ефективний навчальний діяль-
ності — ефективне управління* 77

Т. І. Науменко

*Розвиток дитини дошкільного віку
в сучасному інформаційному
просторі* 86

С. Ф. Радзімовська

*Європейська інтеграція
і сучасна освіта* 90

Н. М. Терещенко

*Навчання іноземних студентів:
національний та міжнародний
вимір* 92

І. О. Шестопалова

*Індивідуалізація навчання
як один із пріоритетів
європейського освітнього
простору* 97

О. В. БАЄВА

д-р біол. наук, проф.

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 4, 2013, 11–16

Сучасна вища школа перебуває у складному середовищі активних трансформацій у суспільстві, що спонукає викладачів ВНЗ переосмислювати способи підготовки майбутніх фахівців на основі використання оптимальних педагогічних технологій і відмови від усталених традицій та стереотипів у навчанні студентів. Застосування ефективних технологій навчання стає пріоритетною потребою на ринку освітньо-виховних послуг і визначає напрями й способи опанування студентами необхідних професійних знань та вмінь. Адже для більшості людей знання набувають конкретного прагматичного і продуктивного змісту як джерело прибутку, самовираження, самовдосконалення, особистісного зростання тощо [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що використання засобів інтерактивних технологій в освітньому процесі вищої школи привертає увагу багатьох науковців. Зокрема, обґрунтування технологічних аспектів упровадження

інтерацій у навчально-виховний процес здійснювали С. Кашлев [3] і В. Мельник [7]; проблемі диференціації активних та інтерактивних методів і тлумаченню основних понять інтерактивного навчання приділяли увагу в наукових дослідженнях О. Пометун [11] і М. Скрипник [12]; особливості використання засобів інтерактивних технологій у вищій школі досліджувала І. Мельничук [8] та ін.

При виборі методу навчання викладач керується, як правило, двома завданнями: перше — матеріал має бути зрозумілий для студента; друге — велика частина теоретичного матеріалу і практичних навичок мають запам'ятатися і витягатися з пам'яті через великий проміжок часу. В ідеалі головний мозок студента має забезпечити доступ до отриманої інформації не тільки на іспиті або перевірці залишкових знань, а й у професійній діяльності, наприклад, при ухваленні управлінського рішення. Насправді це не так просто. Накопичення, збереження й обробка інформації є найважливі-

шою властивістю центральної нервової системи людини [1].

У людській пам'яті відкладається лише незначна частина явищ, які вона сприйняла. Ці явища, у свою чергу, є невеликою частиною від інформації, що надходить через сенсорні органи: загальна інформаційна ємність людського мозку становить приблизно $3 \cdot 10$ біт. При тривалості активного дня 16 год за 70 років життя людини загальне надходження інформації становить приблизно $3 \cdot 10$ біт. Таким чином, загальної інформаційної ємності головного мозку вистачає для того, щоб зберігати 1 % від загального потоку інформації, що проходить крізь свідомість людини [16]. Без добору інформації і стирання її з пам'яті людина була б буквально затоплена безперервним потоком даних. Результати цього були б такими ж катастрофічними, як і відсутність здатності до навчання і пам'яті [14].

Сам процес нагромадження інформації і витяг її з пам'яті в людини відрізняється від пам'яті тварин або від збереження інформації ЕОМ. Особливості пам'яті людини полягають у двох основних принципах.

Принцип перший. Короткий список не зв'язаних один з одним слів запам'ятати значно легше, ніж довгий. Тому, для того щоб запам'ятати номер мобільного телефону, ми поділяємо інформацію про номер на менші складові. Тобто збирання інформації у головному мозку людини відрізняється від збереження інформації ЕОМ, при якому накопичення даних триває доти, доки не вичерпається інформаційна ємність, або

комп'ютер зупинить свою роботу під впливом зовнішніх сил.

Принцип другий. Головний мозок людини запам'ятовує не стільки подробиці, скільки загальні положення. При вийманні інформації з пам'яті відбувається зворотний процес: спочатку пригадуються загальні положення, а потім із центрів мови витягаються необхідні для їх вираження слова. [20].

Фізіологи давно звернули увагу на те, що сприйняття інформації має активний характер. При багаторазових повтореннях, які не вносять нічого нового, спостерігається зниження уваги [5]. З особливою увагою людина сприймає те, що її близько торкається й хвилює. Відзначено різні електричні показники реакцій мозку на індивідуальні й емоційні слова [2]. Тому навчання і запам'ятовування відбуваються краще, якщо пов'язані з емоційною активністю [17]. Емоційний центр мозку (лімбічна система) здатний утягувати у функцію поряд розташований відділ головного мозку, відповідальний за збереження інформації. Тому ми легше запам'ятоємо те, що пов'язано із сильними емоціями, будь те захоплення, цікавість, гнів або страх.

Людина, яка відчуває позитивні емоції, легше створює "карти сприйняття", і вони виявляються набагато якіснішими. Це означає, що ми легше і точніше згадуємо й осмислюємо досвід та ідеї [19]. Тобто якщо студент буде активним учасником процесу навчання, він краще запам'ятає інформацію. На цьому принципі побудовані інтерактивні методи навчання.

Ці дослідження не “роблять підкоп” під традиційні лекції і семінарські заняття, але змушують нас використовувати у навчальному процесі різні прийоми і методи, які активізують увагу студента. Можна, звичайно, дотримуватися рекомендацій доктора психології Гарвардського університету Вірджинії Н. Квінн, яка радить студентам для зосередження уваги вести конспект і свідомо докладати зусиль до того, щоб слухати уважно. Викладачам, читаючи лекцію, енергійно жестикулювати й ходити по аудиторії, а не стояти нерухомо за кафедрою, а також використовувати такі методи залучення уваги, як контраст, повтор і новизна [4].

Можна піти шляхом активного введення у навчальний процес інтерактивного навчання, яке, на відміну від традиційних лекцій і семінарських занять, має ряд методологічних переваг. До методів, активізуючих навчальний процес, належать: метод ситуаційного аналізу; метод рольових ігор; метод розбору ділової кореспонденції; різні види тренінгів та ігрове проектування [9]. Навіть використання кейс-технологій, заснованих на аналізі конкретних управлінських ситуацій, дає можливість викладачеві не тільки активізувати увагу студента, а й формувати і/або розвивати навички вироблення управлінських рішень; сприяє освоєнню сучасних управлінських технологій; розширює комунікативну компетентність студента; посилює мотивації до навчання теорії менеджменту; сприяє демократизації навчання. Тому у провідних ВНЗ все частіше тради-

ційні лекції і семінарські заняття замінюються заняттями “змішаного типу”. У таких заняттях домінуючими є такі методи активного навчання: міні-лекції; кейси; рольові ігри; відкриті дискусії, дебати та інші методи [13].

Позитиви інтерактивних методів навчання, зважаючи на фізіологію центральної нервової системи людини, можна звести до кількох тез.

Теза перша — інтерактивне навчання активує наші емоції, свідомість, що сприяє більш активному запам’ятовуванню. Навчання і запам’ятовуванню може сприяти й те, як інформація подається у новому, незвичайному вигляді, що не збігається з уже встановленими в нашому мозку закономірностями й шаблонами.

Якщо інформація не вкладається у вже існуючі і пізнавані схеми, кора головного мозку негайно інтерпретує її як нову і ні на що не схожу, рівень природної напруги підвищується і вмикаються всі існуючі сигнали тривоги [18].

Якщо мозок сприймає цю інформацію як негативну або загрозливу, в організмі може підвищитися рівень кортизолу; якщо вона визнається позитивною, зростає рівень адреналіну. Експерименти McGaugh із співробітниками показали, що і кортизол, і адреналін насправді діють на пам’ять як “фіксаж”, і якщо при сприйнятті інформації рівень цих хімічних речовин в організмі високий, людина пам’ятає її значно довше.

Активізація запам’ятовування за рахунок емоцій може мати й інший фізіологічний механізм. Неспецифічні подразники викликають ви-

ділення клітинами головного мозку проопіомеланокортину, який активізує процеси пам'яті. Цей медіатор розщеплюється на ряд речовин, однією з яких є АКТГ, що, у свою чергу, є гормоном, який регулює синтез кортизолу.

Активізацію запам'ятовування за рахунок емоцій можна використовувати на практичних заняттях: робота в малих групах над аналізом конкретних ситуацій, захист позиції своєї групи перед іншими однокурсниками, участь в імітаційних і ділових іграх. Евристичні технології генерування ідей модно використовувати не тільки на практичних заняттях, а й упродовж лекцій. При навчанні менеджменту доцільне застосування методу мозкового штурму, методу синектики (прийомів, заснованих на аналогії), методу асоціацій (використання метафор), які чинять могутній вплив [1].

Прийоми, засновані на аналогії, використовуються як засоби для переведення процесу дослідження структури проблеми з рівня усвідомленого мислення на рівень спонтанної активності головного мозку. Застосування аналогій є проміжною ланкою між інтуїтивним і логічним мисленням [9].

Використання метафор в інтерактивному навчанні необхідно для створення нових асоціацій, що створюють у сприйнятті інформації студентом дисонанс, тобто напругу, яка потребує вирішення. Метафора може бути одним лише словом або короткою фразою, або цілою історією. Метафора — це порівняння двох, іноді не пов'язаних між собою речей або явищ. На зразок метафоричній

фразі Річарда ван Оуха (1998) про метафору, вона “дає нам дзвінкий ляпас”. Метафора може “порушити закономірність”: почувши її, ми відчуваємо емоції, подібні до питання “Що?” Вона виштовхує студента зі звичних, логічних схем мислення. Крім того, вона допомагає обійти природний опір до змін [10].

У студента стаціонару, зважаючи на його вік, часто спостерігається юнацький нігілізм. Він вважає, що на нього тиснуть занадто наполегливо, або занадто наполегливо радять. Завжди існує небезпека, що він створить захисні бар'єри і почне пручатись. Студенти заочної форми навчання і ті, які здобувають другу вищу освіту, тобто працюючі студенти, можуть вважати, що те, що говорить викладач, є теорія, а “спробував би він на практиці...”. Такої ситуації ми уникаємо при використанні інтерактивних методів навчання. Застосовуючи ці методи, ми пропонуємо теоретичний матеріал через аналіз конкретної ситуації, аналогії або метафори. Студент скоріше прислухається до неї, оскільки частину ланцюжка від ситуації до теорії менеджменту він домислює самотужки.

Теза друга — інтерактивне навчання розвиває емоційний інтелект. Останніми роками була висунута концепція про існування емоційного інтелекту. Він доповнює той тип інтелекту, який зазвичай вимірюється за допомогою тестів для визначення коефіцієнта розумового розвитку (IQ-тест). Р. Salovey і J. Mayer, які запропонували цю концепцію, визначили емоційний інтелект як здатність сприймати, розуміти, виражати й контролювати свої емоції. Люди,

які мають розвинений емоційний інтелект, можуть використовувати свої емоції для управління власною свідомістю і поведінкою та здатні відчувати почуття інших. Подальший розвиток ця концепція отримала у працях D. Goleman (1999), де висловлювалась точка зору, що для успіху в сучасному бізнесі й у сучасних організаціях технічних навичок, інтелекту, у звичайному розумінні цього слова, недостатньо. Необхідно виявляти і розвивати такі особистісні якості, як ініціатива, здатність до співчуття, самооцінка й мотивація. Розвивати ці якості у студента без інтерактивних методів навчання дуже важко [9].

Теза третя — інтерактивне навчання формує комунікативні навички. Кожен учасник ігор має можливість відчувати власне механізм колективної діяльності. В іграх і тренінгах більше відчуються і розпізнаються сигнали зворотного зв'язку (оцінки й реакції інших), актуалізується компетентність у сфері невербальних засобів комунікації. Отже, інтерактивні технології провокують потребу вдосконалення комунікативної та психологічної компетентності, а часом й особисту культуру, пов'язану з етикою ділових відносин.

Теза четверта — у розслабленому стані засвоюється великий обсяг інформації. Людина швидше та якісніше засвоює інформацію, коли її мозок функціонує на альфа-рівні або в стані розслаблення на тлі пильнування. Історії, що розповідає викладач, використовуючи прийоми, засновані на аналогії, або принципи технології вільних асоціацій — приємний та ефективний спосіб досягти

такого стану. Поки свідомість студента поглинається сюжетом, несвідомому надана повна воля у способі сприйняття моралі або послання історії. Коли людина занурилась в історію, може виникнути ефект, який психологи називають “поток” [15].

Теза п'ята — в інтерактивному навчанні задіяні обидві півкулі головного мозку. Ліва півкуля головного мозку відповідає за мову, логічне мислення і сприйняття послідовності та закономірностей. Права — за сприйняття музики, зорових образів і уяву. Звичайно, реально все набагато складніше, і між півкулями не можна провести чітку демаркаційну лінію [10].

Сучасними дослідженнями встановлено, що хоча ліва півкуля й обробляє інформацію швидше, ніж права, насправді в будь-яких наших діях беруть участь обидві півкулі. A. Deilckman вважає, що при інтерактивному навчанні зміст ситуації або історії має бути спрямований і до лівої, і до правої півкулі мозку. При цьому ліва півкуля сприймає послідовність слів і аналізує її, а права — створює зорові образи і розпізнає закономірності. Це означає, що ліва півкуля перестає, зазвичай, домінувати, і студент стає більш вільним і відкритим для творчості.

Таким чином, використання інтерактивних методів навчання активізує увагу, сприяє більш активному переходу отриманої інформації у вторинну пам'ять і підвищує рівень синхронізації потенціалів різних структур головного мозку. Впровадження у навчальний процес інтерактивних методів навчання підвищує його ефективність, ство-

рює умови для переходу у вторинну пам'ять більшого потоку інформації.

Література

1. Баєва О. В. Фізіологічні засади інтерактивних методів навчання менеджменту // Персонал. — 2006. — № 7. — С. 72–75.
2. Иваницкий А. М. Мозговые механизмы оценки сигналов. — М.: Медицина, 1976.
3. Кашлев С. С. Технология интерактивного обучения — Минск: Беларуский верасень, 2005. — 196 с.
4. Квинн В. Прикладная психология. — СПб: Питер, 2000. — 560 с.
5. Коган А. Б. Основы физиологии высшей нервной деятельности. — М.: Высш. шк., 1988. — 368 с.
6. Максимчук Л. В. Застосування інтерактивних технологій у підготовці майбутніх економістів-міжнародників до професійної діяльності / Л. В. Максимчук, Л. М. Романишина // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. — 2010. — Вип. 11. — С. 243–248.
7. Мельник В. В. Інтеракція в освітньому процесі: технологія організації // Управління школою. — 2006. — № 13. — С. 15–34.
8. Мельничук І. М. Інтерактивне навчання у системі педагогічних технологій вищої школи // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України: Зб. статей за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. (18–20 верес. 2008 р.). — Ялта: РВВ КГУ, 2008. — Ч. 2. — С. 15–19.
9. Панфилова А. П. Игротехнический менеджмент. Интерактивные технологии для обучения и организационного развития персонала. — СПб.: ИВЭСЭП, “Знание”, 2003. — 536 с.
10. Паркин М. Сказки для коучинга: как использовать сказки, истории и метафоры в работе с отдельными людьми и с малыми группами. — М.: ООО “Изд-во “Добрая книга”, 2005. — 304 с.
11. Пометун О. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять // Шлях освіти. — 2004. — № 3. — С. 10–16.
12. Скрипник М. Інтерактивне навчання: основні поняття // Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / Упоряд. Л. Галіцина. — К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. — С. 30–44.
13. Томин М. Стратегії віртуальної реальності // Синергія. Аналітичний журнал з менеджменту. — 2003. — № 3 (7). — С. 55–61.
14. Шмидт Р. Интегративные функции нервной системы // Физиология человека. — М.: Мир. — Т. 1. — 1985. — 272 с.
15. Csikszentmihalyi M. Flow: The psychology of optimal experience. — New York: Harper & Row. — 1990.
16. Kornhuber H. H. Neural control of input into long term memory: limbic system and amnesic syndrome in man. In.: Memory and Transfer of Information. — New York — London: Plenum Press, 1973.
17. Lokoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. — Chicago: University of Chicago Press. — 1980.
18. McGaugh J. L. et. al. Involvement of the Amygdaloid complex in neuromodulatory influences on memory storage // Neuroscience and Biobehavioral Reviews. — 1990. — № 14(4). — P. 425–431.
19. O’Keefe J., Nadel L. The Hippocampus as a Cognitive Map. — London: Harper Collins. — 1990.
20. Zippel K. H. Memory and Transfer of Information. — New York — London: Plenum Press, 1973.